



Från Sápmi till Murberget

6 februari 2008 - 30 april 2010

Föremålsförteckning

Version 2



Tankar kring utställningen: Från Sápmi till Murberget, från vardagsting till museiföremål?

Med föremål som utgångspunkt är det möjligt att berätta olika berättelser, men ofta uppstår en lång rad av frågor när de ska ställas ut.

- Hur kom föremålen till museet?
- Går det att berätta om de som tillverkat föremålen eller om de som använt dem?
- Ska föremålen symbolisera en hel kultur eller historia?

I utställningar, litteratur, media och läroböcker hittar vi bilder av samer. Ofta visas bilden av ett exotiskt, naturnära och traditionsbundet nomadfolk i norr. I den här utställningen visas föremål ur Murbergets samiska samlingar. Föremålen är hämtade från en tid och ett sammanhang när den samiska kulturen var tydlig i klädedräkt, språk, slöjd och renskötsel. Så är det inte längre. Vi har därför valt att foga in citat och tankar från dagens samer för att undvika att de placeras i den förflutna tid där föremålen hör hemma.

En artikel i boken Tidsspår av konstnären och konservatorn Ina Palm, har varit en viktig inspiration och grund i arbetet. Artikeln handlar om hur föremål förlorar sammanhang, proveniens och bakgrundsfakta när de flyttas från vardagen till en samling. Samtidigt visar Ina Palm hur det är möjligt att genom att idogt leta i arkiv, magasin och via människors minnen återfå delar av berättelser som en gång gått förlorade.

Samlingen

Murbergets samiska samlingar innehåller drygt 400 föremål med samisk anknytning. De kommer ifrån skilda delar av svenska Sápmi. Några är gåvor, andra är inhandlade via uppköpare. Ibland finns både samiska benämningar angivna och ursprungsart. Ibland saknas uppgifter helt.

Under mer än hundra år har museets föremål hanterats av olika tjänstemän som inte alltid haft kompetens eller möjlighet att ta hand om dem på ett riktigt sätt. Vissa föremål har märkts

om fyra gånger, och helt plötsligt kan ett föremål stå angivet som något helt annat än vad det är.

Ett annat bekymmer är att på rätt sätt tolka de orter som angivits. Vad menar den som noterat bruksort egentligen? Är det den ursprungliga brukarens hemort eller den som skänkt föremålets hemort?

Dessutom har föremålen, i likhet med många andra museer i landet, förvarats på friluftsmuseet under större delen av den tid de varit i museets ägo. Förvaringsförhållandena var långt ifrån acceptabla utifrån dagens mått mätt. Skador uppkom av både fukt, mögel och skadedjur. Sedan 1994 förvaras samtliga museets föremål i klimatanpassade magasin

Rädda det som räddas kan

Biskop Lars Landgren tog 1880 initiativet till bildandet av Västernorrlands läns museisällskap. Syftet var att rädda det gamla kulturarvet och verka för folkbildningen. Till de samiska samlingarna förde han med sig ett björnsjutt från Tärna. Lars Landgren såg precis som många andra pionjärer runt om i landet, hur kulturarvet låg på vindar och i skrymslen och förstördes. I det framväxande industrisamhället blev det möjligt att köpa nya serietillverkade saker i stället för de gamla. Ivriga entusiaster arbetade för att i museers samlingar rädda "fornsakerna" åt eftervärlden.

Säljare och givare, några återkommande namn

Kyrkoherde Otto Lindgren köpte in föremål för museets räkning från Pålkem sydöst om Jokkmokk och senare från Gällivare och Sörkaitums sameby. Många av föremålen är skogssamiska.

Kyrkoherde George Bergfors från Gideå köpte också in föremål, huvudsakligen från Vittangi, Jukkasjärvi och Kiruna.

Runt om i landet fanns olika personer som

fungerade som ett slags ombud för museerna. De samlade framför allt in folkminnen. Men de gjorde också inköp för museernas räkning. N.E. Ritzén var ett sådant ombud. Han bodde i Ådalssliden och köpte in föremål från sin hemtrakt. Ett exempel är ett skrin som innehåller en silverkrage och ett barmkläde.

AHL Andersson var lantmätare i Ramsele, Edsele och Sollefteå. Hen var ivrig samlare och köpte upp föremål under sina tjänsteresor. I ett antal häbren förvarade han sina allmogesamlingar och samiska samlingar. Vid hans död skänkte sterbhuset samlingarna till museet. När det gäller dessa föremål vet vi i regel bara att de tillhört hans samling.

Axel Calleberg, kyrkoherde i Arjeplog, kunnig i samiska språk och väl hemmastad i området kring Arjeplog, Arvidsjaur och Malå. Han dokumenterade den samiska kulturen där under många år. Mellan 1919-1930 arbetade han som amanuens på museets lapska avdelning. Han köpte in föremål och gjorde uppteckningar

av samiska dialekter för Dialekt och folkminnesarkivet i Uppsala. Men hans huvuduppgift var att köpa in och uppföra två samevisten på Friluftsmuseet Murberget.

Axel Calleberg arbetade också som nomadskoleinspektör och verkade för att samiska barn skulle få bättre skolförhållanden.

En man vid namn Nordfjell återkommer också. År 1888 ger han bland annat upplysningar om användningen av ett bälte från Sorsele. Vid efterforskningar som Ina Palm gjort i museets arkiv och samlingar växer berättelsen fram om en samling med föremål från framförallt Frostviken, Vilhelmina och Sorsele som Nordfjell sålt till museet.

Nordfjell var själv same och hette från början Anders August Nilsson och kom från byn Storjö i Sorsele socken. Han tog sig sedan namnet Nordfjell och arbetade som folkskollärare. År 1887 sålde han drygt hundra insamlade samiska föremål till Nordiska museet. I Murbergets samlingar finns ett 50-tal föremål som han samlat in.



Producerad av Samiskt Informationscentrum. Illustratör: Anders Suneson, Tecknadebilder

Föremålslista

Föremålen är beskrivna utifrån de uppgifter som finns i museets katalog över samlingarna och kompletterade med uppgifter ur relevanta böcker som du hittar i litteraturförteckningen.

Därför förekommer ord som lappman, lappkvinna, trollsten och liknande trots att de i dag inte används när det gäller samiska sammanhang. Men de finns med som en del av historien.

De samiska benämningarna är också de som angivits i de tidiga anteckningarna.

Skor och band

1. M26769 Blommiga dr Martin

Föremål kan kopplas till identiteten. Det gjordes till exempel med de skor du ser som nr 1 i utställningen. Kängorna införskaffades till utställningen "Vår del av Sápmi" som handlade om dagens samer i Västernorrland. En av personerna i utställningen var Ida-Maria Sjödin. Hon valde bland några saker ut sina blommiga kängor att visas i utställningen för att beskriva sin identitet. De stod tätt intill hennes barkskinnsgarvade näbbskor. Dessa kängor är inte Ida-Marias egna utan ett exakt likadant par.

Hon skrev bland annat följande rader i ett mail till besökarna:

"Hej!

Jag är jag. Och jag vägrar att vara någon annan bara för att det inte passar alla. Jag tänker som jag vill, jag klär mig som jag vill, jag umgås med vilka människor jag vill, jag lyssnar på vilken musik jag vill och jag är som jag vill. Passar det sen inte är det bara att gå någon annanstans, att blunda, att inte lyssna och att inte bry sig.

För mig är en identitet att vara sig själv. Att inte följa strömmen och att tordas stå för sina åsikter. Men i dagens samhälle kan det vara ett problem, man är inte alltid tillåten att vara den man är.

Att vara same i Sverige är inte alltid lätt men för mig har det inte varit några stora problem. Jag är stolt över att vara same och ingen ska få trycka ner mig för det.

Svensk? Vad är det? Och vad är i så fall norsk? Jag är i alla fall båda delarna. Plus en massa annat... jag är kvinna, jag är norrlänning, jag är same och framför allt människa.

Skillnaden borde vara minimal mellan nationaliteter, men inte då. Att göra stor sak över att man är svensk eller norsk eller turk för den delen tycker jag är helt onödigt. Vart man kommer ifrån borde kvitta, jag vet att det gör det för mig".

Jag tror att det var allt
Mvh Ida-Maria

Samerna räknas som ett av jordens urfolk.

Ida-Marias text hör nära samman med de identitetsdiskussioner som pågår.

Från 1700-talet och framåt bedrev vetenskaplig forskning utifrån rasbiologiska ideer. Samer och andra minoritetsgrupper fick särskilt stor uppmärksamhet. Intresset var helt grundat på ras och teorier om olika rasers speciella karaktärer och egenskaper.

I dag tillhör detta synsätt det förgångna och vi bestämmer själva vår identitet och tillhörighet.

2. M10198

"Samisk vintersko kallas goikkehat. Skon är gråvit pälsad renskinn avklippt överst på skaftet. Två öglor framme sk gaula användes för skobandet, kallas vootta. Skon har en näbbformig spets, typisk för samisk sko. I skon finns skohö, kallas gaimasuddni".

"Lappskor för män".

Skorna kommer från Jukkasjärvi socken i Lappland.

Föremålet ingår i en samling föremål inköpt av kyrkoherde Georg Bergfors från Gideå och samlingen är registrerad med reg.nr 10169-10209.

3. M10195

"Lappsko till Jukkasjärvidräkten av mörkbrunt skinn med påsydda klädesränder och tofsar i rött och gult"

Samma samling som skorna ovan.

Som bruksort anges Tärna.

4. M10197

d.o

5. M10174

Bruksort Lappland.

6. M5637:5

Skor till kvinnodräkt. För helgdagsbruk

Bruksort: Jukkasjärvi

Samma samling.

7. MM14774

Näbbskor i skinn, läder. På sulan fastpliggad klack av läder. Snörning med läderrem.

Ur samling av distr. läntmätare AHL Andersson, Hallsta, Sollefteå.

skoband 14775 hör till.

Gåva: Fru häradshöv. Grufman, Sthlm 1960 (saml. tillh. Fru G:s fader distriktslantmätare A.H.L. Andersson, Sollefteå).

8. M3806

"Skoband för man, i ylle, blått och rött".

Bruksort: Jokkmokk Vitträsk

Säljare till museet: Otto Lindgren

9. M14848

"Pjäxband, ett par, vävda"

Gåva: Fru häradshövding Grufman, Stockholm 1960, (samling tillhört fadern distriktslantmätare A.H.L. Andersson, Sollefteå)".

10. M3484 ”Strumpeband av ylle, flätade”. Färgade i reseveteknik, rödbruna med vita halvbågar och tvärstreck.
Band, af ullgarn, s.k. stängning med knyt. Banden göres öfver en stång, ofärgade, sedan knytes af der färgen ej skall ta och färgas. Detta är i rödt och ofärgat.”
Brukningsort: Örnsköldsvik, Björna, Gideå.
11. M14847 Pjäxband, av ylle vävda i ripsartat tuskaft. Svarta.
Gåva av fru Aina Grufman, Stockholm, dotter till distr. lantm. A.H.L. Andersson
12. M3602 ”Pjäxband, i svart, rött och vitt flätade”.
Brukningsort: Örnsköldsvik, Björna by.
”Givare: ”Dövstumma Anna Andersdotter”.
13. M19197 ”Pjäxband, av ylle. Vävt i svart, rött, gult och grönt”.
”köpt omkring år 1908 av givarens mor, doktorinnan Wendela Hellman, Härnösand.
Gåva: landsantikvarie Bo Hellman, Härnösand, år 1976.
14. M19196 ”Pjäxband, av ylle. Vävt i ripsartat tuskaft”.
Gåva d.o
15. M3807 ”Skoband för kvinna, flätade”.
Brukningsort: Jokkmokk, Vitträsk.

Säljare till museet: Otto Lindgren.
16. M10214 ”Skoband av ylle i tuskaft med plockat mönster.
Från Karesuando eller Jukkasjärvi”.
Givare: Emy Neander, Härnösand.
17. M3801 Skoband, par, av ylle, i mönstervävt tuskaft med plockat mönster
Brukare - Brukningsort: Jokkmokk, Vitträsk.
Säljare till museet: Otto Lindgren
18. M10190 ”Skoband: till lappdräkt för kvinna, av ylle i mönstervävt tuskaft (med två varptrådar mot en inslagstråd) och plockat mönster.
Brukare - Brukningsort: Tärna.
Säljare till museet: Kyrkoherde G Bergfors, Örnsköldsvik, Gideå.
19. M10193 ”Förklädesband för barn. Lapskt, vävt. I rött, gult och blått”.
Jukkasjärvi sn, Lappland.
Brukningsort: Tärna
Säljare till museet: Kyrkoherde G Bergfors, Örnsköldsvik, Gideå.

20. M19195 Pjäxband, av ylle i mönstervävt tuskaft med plockat mönster.
Brukare - Brukningsort: Härnösand.
Givare: Landsantikvarie Bo Hellman, Härnösand.
21. M10191 ”Skoband: till lappdräkt för kvinna. Av ylle i mönstervävt tuskaft.
Brukningsort: Tärna.
Säljare till museet: Kyrkoherde G Bergfors, Örnsköldsvik, Gideå
22. M10173 ”Skoband, par, till samedräkt. Av flätat ylle”.
Säljare till museet: Kyrkoherde G Bergfors, Örnsköldsvik, Gideå

Stavar och spjut

23. M759 Skidstav
” Okänd anknytning: Har tidigare haft nr: 554 i 1899 års förteckning öfver föremål tillhörande historiska afdelningen af Västernorrlands Läns Museum”
24. M21325 Vandringsstav
Samisk Vandringsstav, klakka
”För kvinna, okänt ursprung.
Nedre änden avbruten, saknar en bit. Övre änden avslutas med spadformad del.
Spadens baksida prydd med ristat träd med fågel i topp = fruktbarhets-symbol”.
25. M222 Björns pjut med slida. Inskrift på spetsen: ”S.A.S.” Slida av älghorn med platt, oval mässingsring kring mynningen.
Vid stångens smalare ända holkförsedd järnspets med stämpel: P.O.
Förmodligen det spjut som finns i museets förteckning över föremål 1899 och beskrivs som:
skidstaf med björns pjut; Har tillhört lappmannen Sjul Nilsson i Tärna.

Förvaring

Föremålens form hör nära samman med praktiska aspekter i det sammanhang de en gång hörde hemma i.
Till exempel lastade fjällsamerna, varje vinter, familjens saker i ackjor som drogs av tamrenar. I en lång rad av ackjor, en rajd, flyttades familjens saker från fjället ner mot kusten. Sommartid fick renen bära packningen på sin rygg, upp mot fjällen igen. Utrustningen måste vara oöm och lätt. Varje föremål hade en given funktion och plats. Inget var kantigt. Allt skulle gå att transportera med renen; Det som ingick var en komplett tältkåta, det som behövdes till matlagningen, kläder, verktyg, jakt och fiskeredskap. Numera sker flyttningarna med moderna transporter.
Former och dekorer berättar om i vilket område föremålen hör hemma. I

- det sydsamiska området är mönstren geometriska. Flätmönstren går att härröra till vikingatida mönster i mellansverige. De nordsamiska mönstren är glesare och mjukare med växtornament och bågar och går att koppla till östliga influenser.
26. M7032 Korg. Flätad av rottågor, stor, nästan äggformad. N. Holmnäs, Arvidsjaur sn, Lappland.
27. M12437 Ask av rottågor.
I ett register från 1890-talet har denna korg inv. nr. 549. 2 st av rottågor, en mindre utan lock, en större med lock.
ort med anknytning till föremålet: Sorsele, Häggås.
28. M12433 Ask, oval med lock av rottågor.
29. M7012 Ostform av rottågor i rotbindningsteknik.
Puovitas, Arjeplog sn, Lappland.
Säljare till museet: Sjul Nilsson.
30. M7047 ”Mjolkflaska, tillverkad av tågor, kusk av trä”.
Serrejaur, Arvidsjaur sn, Lappland.
Säljare till museet: T Andersson.
31. M7038 Korg av rottågor. Rot- bindningens flätning bildar ett mönster.
Säljare till museet: Lars Persson.
Brukningort: Arvidsjaur, Dartsel.
Enligt uppgift av gäster från sameföreningen i Arvidsjaur, bodde Lars Persson inte i Flyggberg som det står i liggaren utan i Dartsel. Han kallades ”Stor-Lars”. Juni 2001 I.P.
32. M3886 “Från fjällappar”
Skrin el sk låkkekisa av furu tillverkad i svepteknik och försedd med lock på gångjärn”.
Brukare - Brukningsort: Gällivare.
Säljare till museet: Otto Lindgren.
33. M7078 Påse , Marsoi flätad av läder och tågor, lagad med läder i botten, svart av blod m.m.
Bomudden, Malå sn, Västerbotten.
Säljare till museet: Nils Nilsson.
34. M10158 Skrin, av spån. Oval med järnbeslag och hantag å locket av järn.
” Användes av lapparna till förvaring av pengar, silversaker m.m. Nedgrävdes på fjället när lapparna om vårvinter drog ned mot kusten. Enligt uppgift har asken gått i säljarens släkt i minst fem generationer”.
Marsfjället, Vilhelmina sn, Lappland.
Brukare, Anders jonsson
Brukare, Jon Hansson
Säljare till museet: same Nils Andersson

35. M3880

Kaffepåse.

”Påsen har samiskt ursprung, kommer från fjällappar och har använts för att förvara kaffe. Den är sydd med senor i ljust och brunt renskinn och består av en pung med två ytterfickor. Den är sydd med omväxlande ljust och brunt skinn och i fyra rader finns skinntofsar, det ljusa skinnet är försett med hål där det bruna skinnet syns. Öppningarna är försedda med dragsko av tvinnade skinnsnören, i ändarna skinntofsar”.

Anmärkning: Påsen kommer från Gällivare socken i Norrbotten och är inköpt av Otto Lindgren.

Påsen skulle vara av sydsamisk typ”.

De särskilda påsarna för kaffe är en del som visar den acceptans för nyheter som fanns bland samerna.

Mjölkning

36. M7066

Mjölkningskärl, holkat ur ett stycke. Kärlet är målat i blått.

Selsholet, Malå sn, Västerbotten.

Enligt besökare från Arvidsjaur sameförening juni 2001, heter platsen Setsele. I.P.

37. M7033

Ostklämma , Skätne

Brukningsort: Arvidsjaur, Norra Holmnäs.

38. M8900

Denna mjölkskopa kallas Nahpe och har använts vid mjölkning av ren. Skopan är tillverkad av en trädknöl, troligtvis björk. Benet är dekorerat med ristade och snidade linjer med svärta i. I den plana änden är ett A ristat. Utefter skaftets ena sida är skrivet med bläck något som jag tolkar som “Nils And. Bassim Algnäs?? Västerfjäll 1800”, (ur dokumentation).

39. M7088

Mjölkningskärl av trä med skaft i ett stycke. Runt öppningen en fals samt inristad dekor i en symmetrisk ring 2,5 cm nedanför öppningen. Botten dekorerad. I skaftets ände är ristat initialerna PP.

Brukningsort: Arjeplog, Bastusele

Säljare till museet: And. Johansson.

40. M7087

Mjölkslev, hoklad ur ett stycke. Skaftet böjt, slevan enkel utan prydnader.

Mjölksleven har använts vid mjölkning av ren.

Brukningsort: Arjeplog, Fjällfors.

Säljare till museet: And. Johansson.

41. M 7084

Mjölkningskärl, naphe.

42. M3830

”Stäva, urholkad ur ett stycke, användes vid mjölkning av ren. E och ett “felvänt” N är inristat på skaftets kortsida. Två mässingplattor har spikats fast för att hindra två kvisthål att falla ur.

Mjölkskopa kallas nappe, den är tillverkad av en trädknöl, troligtvis björk.

Brukningsort: Jokkmokk, Vitträsk.

Säljare till museet: Otto Lindgren.

43. M7014 Skopa , Nahpe att mjölka i.
Maskaur, Arjeplog sn, Lappland.
44. M7065 Dihinder, Grimma
”Kalvgrinna av trä. Träpinne vid vilken båda ändarna är fästade vid smala skinnremmar. Remmarna löper samman i en knut fortsätter i rem av 40-50 cm längd”.
Dihindren används för att förhindra kalvarna att dia renhonan, vajan. Det kallas för klavring.
”En enepinne med band sättes i mun, fastbindes kring huvudet:smörjes även med mjölk och grädde”.
Under sommaran och den varmaste tiden på året klavrar man inte kalvarna. Vissa klavrar aldrig sina renkalvar.
Almbo, Malåsn, Västerbotten.
Säljare till museet: P Olén.

Sejten

45. 12428a Sieidi, på svenska sejte, är ett nordsamiskt ord för en speciell sten där samerna offrade till sina gudar.
På sydsamiska kallades ett sådant föremål viero- eller sjele-gierkie det vill säga tribut- eller gåvosten.
Denna skrevs in i museets samling som ”Nr 526 Rieckskedke, lapsk afgud, tagen från Ryfjället i Tärna den 14 juli 1887”. Nr 527 är skärvor av flinta utgörande ”offer åt afguden”.
Sejten är ommärkt fyra gånger. I dag har den nr M12428a. Hur den kom till museet är inte klarlagt. Men efter Ina Palms artikel i Tidspår kommer ett e-brev till museet där en berättelse som bland annat finns återgiven i boken Tärna förvandlad bygd, av Olov Isaksson och Lars Bergström kopplas till sejten.

Den handlar om en offerplats på det heliga Ryfjället. På platsen hade samerna ”sedan uråldrig tid framburit sina offergåvor till en helig sten”. Den hade av naturen formats så att den liknade en fågel. Därför kallades den för gerkielattie som betyder stenfågeln.
-Museets sten fick i katalogen benämningen rieckskedke – ripstenen, efter fågeln ripa.

Till stenen hade man huvudsakligen offrat bössflintor och mässingringar.
-Skärvor av flinta fördes med till museet tillsammans med sejten, skärorna fick senare nr 12428b, idag saknas de helt.

Platsen visades stor vördnad. Om någon rörde vid stenen eller av något som fanns på platsen skulle han och hans renhjord drabbas av svår olycka.
Sjul Svensson visar var stenen finns och Anders August Nilsson stjal den.

Det hela inträffar enligt berättelsen i början av 1880-talet.
-Museets sejte förs enligt noteringarna ner från fjället 1887, kan tidsangivelsen variera några år eller är det en annan sejte?
Nästkommade vinter drabbas Sjul Svenssons renhjord av en svår sjukdom. De blir ”ofärdiga i fotlederna och kunde med möda hålla sig på fötter och kunde ej gräva undan snön, så att de kommo åt den föda de behövde. Djur efter djur blev liggande hjälplöst och självdog. Renarna dog i så stort antal, att Sjul Svensson hade blott kvar en liten skock av djur då han vände åter med sina renar till fjället”.
Den som rövade bort sejten bytte sedan namn till Nordfjell. Han sålde år 1897 drygt hundra föremål till Nordiska museet i Stockholm.
Men stenfågeln från Riovardo, Ryfjället, finns inte med.
-Kan den ha hamnat på Murberget?

År 1907 görs en resolut omorganisering av föremålen och de märks och ordnas efter föremålsgrupper. Många av de samiska föremålen förlorar uppgiften om provinien.
-Kan det vara då som de föremål som tillhörde Nordfjells samling tappat sitt ursprung, och sejten historia går förlorad?

46. M12428b

Saknar helt uppgifter.
Ristningen kan inte vara gjord av någon med relation till sejtar.
Sejtar är inte personifierade på det här sättet.
Ansikten kan uttydas i hela fjäll eller klippor, men stensejtar är inte förmänskligade på detta sätt. Träsejtar kan däremot ha ansikten snidade i träet.

Frågan om sejten bör föras tillbaka till den heliga platsen blir svår att besvara.
Dels är det fortfarande en risk för stölder, trots att det är förbjudet i lag.
Dels finns en problematik kring att identifiera platsen.

Men de heliga platserna och sejterna har fortfarande betydelse. Många människor har under lång tid laddat platserna med sina tårar, sina önskingar, sitt hopp, sin glädje och sin förtvivlan.
För de som känner samhörighet med historien är inte sejten eller platsen någon vanlig plats, den är speciell.
Sejten berör, och vi är i början på en berättelse fylld av tankar och önskingar kring ett föremål.

47. M10208

Sten av mörk pimpstensartad bergart troligen från från Norges västkust.
Enligt katalogen: ”Trollsten av mörk pimpstensartad bergart.
Använd av Saarivuomalapp att trolla med”.
Inköpt av Kyrkoherde Georg Bergfors Gideå
Fyndort: Jukkasjärvi Saariyuoma

Saariyuoma sameby är i dag högaktuell när det gäller samernas rättigheter. Sedvanerätten som handlar om att få beta med renjordarna på norskt

territorium ifrågasätts. Betesområdena för renarna minskar för ”svensk rensköttsel” i Norge. Svenska regeringen har konstaterat att Norge bryter mot gamla överenskommelser som har funnits sedan 1751 i Lappkodicillen. Men ännu har ingen agerat.

Dräkten

48. M10213:a Päls. ”Manslappsdräkt av renskinn. Kring ärmlinningarna och halsen kantad med rött kläde med påsydda uddiga ornamentsband och ulltrådar i blått, gult, grönt och lila. I halsöppningen flätade snodder i rött, gult, grönt och lila med tofsar”.
Brukningsort: Karesuando, Lappland.
Brukare Doktor Albin Neander.
Givare: Fru Emy Neander, Härnösand.
49. M3799 ”Kvinnolappskolt, af svart, fint kläde med en bård nedtill af grönt, gult i uddar, rödt kläde och hemväft band i kanten, omkring ärmarna och halsen liknande ornering”.
Tillverkare - Tillverkningsort - Säker: Lisa Lindberg, Jokkmokk, Vitträsk.
Brukare - Brukningsort: Lisa Lindberg, Jokkmokk, Vitträsk
Säljare till museet: Otto Lindgren.
Den 7/8-00: en besökare på museet, Per Erik Eriksson från Gävle frågade efter Pålkem-dräkten. Byn Pålkem hette tidigare Vitträsk. Han uppgav att kolten hade brukats och tillverkats av en släkting, Lisa Lindberg. Lisa Lindberg var skogssame.
50. M10168 Kolt. ”Lappkolt för kvinna av blått kläde. Kragen röd kantad med grönt och med tvenne silverbucklor, försedda med rombformiga hängen. Barmöppning samt ärmor, kantade med rött. Nedtill en grön och en röd bård.
I dag saknas silverbucklorna.
Brukare - Brukningsort: Vilhelmmina sn, Lappland.
Säljare till museet: Kyrkoherde G Bergfors, Örnsköldsvik, Gideå.
51. M6067 Kolt. ”Lappkolt, af hemväft, blått och brunt tyg, bårder af rödt och kanter i gult och blått. Baktill en slejf. Vidd nerikring 350 cm. För kvinna, handsydd enligt sameslöjdskonsulent Marianne Nillson i Vilhelmina. Vilhelmina sn, Västerbotten”.
52. M 9704 Ovåderskrage, Skupmök. Handsydd av mörkblå vadmal.
Inköpt vid auktion i Ammarnäs 1929 efter nomaden Anders Eriksson, Sorsele socken.
Säljare till museet: Kyrkoherde Axel Calleberg, Sorsele.
53. M M10213 G Fyra vindarnas mössa.
”Lappmössa av typisk Karesuandomodell. Kullen kvadratisk av blått kläde med röda och gula klädesättning i de diagonalt löpande sömmarna.

Nedtill brämad med brunt och vitt renskinn samt röd och gul klädesbesättning. Snodd med tofsar.

Brukningsort: Kareusoando.

Brukare: Doktor Albin Neander.

Givare: Fru Emy Neander, Härnösand.

54. M9702 Mössa för kvinna
Yttermössa att användas ovanpå en inermössa.
Inköpt av nomaden Anders Eriksson, Rans lappby.
Såld till museet av kyrkoherde Axel Calleberg Sorsele.
55. M5894 Kvinnomössa av mösskläde (filtat ylletyg), handsydd.
Vilhelmina sn.
56. M9701 ”Karan-t-sö-po; mansmössa, begagnad av Erik Larsson, Rans lappby, Sorsele socken; helt blå till färgen, tennbroderad”.
Rans lappby, Sorsele sn, Lappland.
Säljare till museet: Kyrkoherde Axel Calleberg, Sorsele
57. M3939 Körhandskar.
Sydda i dubbelt renskinn med håret utåt både på in- och utsidan
Körhandskarna kommer från Sirkas sameby i Jokkmokks socken i Norrbotten.
58. M7090 samt M7091. M7090. Vantar av ylle, stickade. ”Gjorda i arbetsstugan i Arjeplog. Enligt LK: gjord enligt gammalt lapskt mönster. I vänster vante hittades vid rengörning 1983 flera pepparkorn, (nu i ask)”.
M7091. Vantar, av ylle, slätstickade med resårstickade muddar.
Inskription ”Same”.
Arbetsstugan, Arjeplog sn, Lappland
Stickade vantar i djärva mönster och färger är ofta ortstypiska. Ibland användes de som finvantar, ibland som innervantar i handskar. Handelsmän och nybyggare införde stickningstekniken. Skogssamerna som ibland hade får, fick egen råvara till vantarna. Arbetsstugor var ett slags internat för barn.
Från början inrättades de i vissa områden för att lindra akut nöd. Men de blev framför allt ett viktigt redskap för att de samiska barns assimilering in i det svenska samhället. Arbetsstugan var ämnad att vara: ”...människokärlekens och fosterlandskärlekens mönsteranstalt för barnens från de norrbottniska ödebygderna fostran till goda svenska medborgare”.
59. M3834 ”Handsakar, ett par, av hemgjort sämsk. Ljusbrun färg. Vid handleden kantad av bård i blått och rött kläde samt ljus skinnkant”.
Brukningsort: Jokkmokk, Sirkas sameby.

60. M14772 Pung som har använts till att förvara allehanda småsaker i. Pungen är samisk och kommer från västra Ångermanland. Den är en gåva från fru Aina Grufman, Stockholm, vars far A.H.L. Andersson, Sollefteå, har ägt samlingen med inv.nr. M14740-M15809, den har förvarats i härbre 3:18, Hallsta.
61. M943 Penningpung, av ljusbrunt, ulligt skinn. Ett stycke med nedvikt, triangulärt lock med rundade hörn. Fodrat med kypertvävt ylletyg med tryckt, persiskt mönster i lila, ljusblått och gult. Kantad med flätat, ljusblått band. I den spetsiga änden en 46 mm lång bennål påträdd.
62. M7335 Pung, av vadmal och kläde med skinnskoningar. Enligt gamla katalogen för eldstål, flinta och fnöske. Sydd av olikfärgade stycken. I pungen förvaras ett flintstycke, eldstål och fnöske. Brukningsort: Sollefteå, Junsele, Eden. Givare: Doktor E Salvén.
63. M10189 ”Barnkläde (lappskt) för gosse av svart kläde, kragen i grönt kantad med blått. Rika pärlbroderier i vitt, blått och gult på röd, grön och gul botten”. Tärna sn. Lappland
Säljare till museet: Kyrkoherde G Bergfors, Örnköldsvik, Gideå.
64. M9703 ”Barmkläde för man, handsydd i grönt och rött; tennbroderat”. Från Grans lappsby, Sorsele socken. Köpt av Sjul Lars Sjulsson, Giltjaur, Sorsele socken, lappland, genom A. E-g.
Säljare till museet: Kyrkoherde Axel Calleberg, Sorsele.
65. M7040 Barmkläde för pojke.
”Åtså-lähpa, framstycke av kläde, kantat med vitt skinn, ställning att knäppa baktill om halsen, prytt med olika färgade klädesrandringar? ornerade med tenn. Huvudfärg blå”.
Brukningsort: Arvidsjaur, Dartsel.
Säljare till museet: Lars persson.
66. M10188 Tyg för hals och barm, barmkläde. ”Mansbarmkläde med rika pärlbroderier på röd och grön botten”.
Barmklädet kommer från Tärna socken i Lappland och är inköpt av kyrkoherde Georg Bergfors från Gideå i Ångermanland.
67. M9710 Återbruk:
Dragloka för ren. Tennbroderad. Blått kläde på läderunderlag.
Köpt av Sjul Lars Sjulsson, Giltjaur, Sorsele. I sept. 1888 enligt Nordfjell: ”Titni juvi, tennbälte ursprungligen begagnat i ett selyg över bogarna på renen för att hålla dragremmen på sin plats”.
Säljare till museet: Kyrkoherde Axel Calleberg, Sorsele.

68. M1315 ”Bälte för man. Handsytt, av växelvis blått och rött kläde med tennbroderier. Bältet är daterat med tennbroderat årtal, 17??”.
Brukningsort: Sollefteå, Junsele
69. M21525 ”Bälte för kvinna. Handsytt. Av omväxlande rött, mörkgrönt och klarblått kläde. Rikligt med pärlbroderier”.
Inköpt 1900 av Nordfjell. Bältet var då helt nytt.
70. M1316 Bälte ”för kvinna. Skinnkantat samt skinnklädd baksida. På ovensidan rikt förekommande tennbroderier mot en botten av grönt, blått och rött kläde. I ändarna är fäst en skinnbit, genom vilken en mässingsring är trädd.
Brukningsort: Sollefteå, Junsele
71. M7332 Bälte, av rött och blått, filtat ylletyg, besatt med mönstrade, kvadratiska beslag. Beslagen drivna i vit plåt. I ena änden sitter ett gjutet och graverat spänne, i den andra en graverad holk. Intill holken sex knappar. På holken och de kvadratiska beslagen hänger ringar. Metallen bestruken med lack, för att få en guldgul yta.
Bältet kan vara av samiskt ursprung.
Bältet kom senast från Härnösand.
72. M9710:a Letsek, ledtennbälte.
”Sept. 1888 enligt Nordfjell: Titni juvi, tennbälte ursprungligen begagnat i ett selyg över bogarna på renen för att hålla dragremmen på sin plats”.
Brukare - Brukningsort: Sjul Lars Sjulsson, Sorsele, Giltjaur.
Säljare till museet: Kyrkoherde Axel Calleberg, Sorsele. KYRKOHERDE
73. M739 Ledbälte, Bälte med kniv. Runtomkring påträdda fyrkanter av mässing med hängen i form av en stjärna,
Bältet är av samiskt ursprung. I bältet hänger en slida med två knivar. Slidan är snarlik M3835, som kommer från Vittangi i Norrbotten.
I en artikel av Bo Lundmark i Västerbotten 1977 återges en berättelse av Elisabeth Stinnerbom. Den handlar om stjärnbälten:
En tradition från Vilhelmina vill göra gällande att ”Nakkuogörnj´e, Marsfjällets store nåjd. Var den förste som bar stjärnbältet. En kväll ropade någon att han skulle gå ut ur kåtan och lyfta sina ögon mot himlen. Denna mörka vinternatt syntes ingenting annat än en hop stora stjärnor. Då hörde han någon säga: Det som du nu ser ska bli ditt märke. Och din släkt skall bära det i sina bälten. Från den tiden började samerna bära stjärnbälten, nästie-belt´h.
74. M717 Bälte, av blå filt, skarvad med svart yllepert. Kantat med svarta ylleband. Petit point broderi på stramalj med ullgarn i två röda nyanser, grönt, två blå nyanser, lila. Pärlbroderi med blåa, vita, gröna, gulbruna, mörkt rosa glaspärlor. Två hakar i järn på baksidan, två hyskor i järn på framsidan.
Kommer förmodligen från Nordli i Norge.

75. M7077 Pung, av kläde och skinn, prydd med pärlor. Beteckning enl. gamla katalogen: "Punka". Brukningsort: Arjeplog Arjeplog kyrkstad Säljare till museet: Maria persson.
76. M779 Knivdon , Gehäng.
"Bältetrissan, queddatak, som betyder bärare, består av en rund koppar-skiva med hål i, i vilka satt olika redskap som t.ex. sax, kniv, elddon, sked med mera. Det bars av kvinnorna. Nu finns det en knivslida, med en mycket stiliserad människogestalt av mässing, och en pung. Pungen kallas "Titui puonga".
Anmärkning: Informant om alla namn var A. Nordfjell 25 sept. 1888. Inköpt för 5 kr.
Brukningsort: Sorsele.
77. M223 Ask av näver och sammet med tenntrådsbroderier.
78. M5841 Pung. "Riks-puong, (ringpung), av mörkbrunt läder, upptill dragsko med lädersnören som avslutar med en mässingring. Runt kanterna hänger 11 st. mässingringar, platta, fästa i gröna och bruna glaspärlor. Sömmarna markerade med röd filt. "Nyttjas av fruntimmer, vidhänges bäraren" enl. Nordfjell sept. 1888".
79. M726 Väska, av läder med tennbroderat lock. För silversked. Tidnedasko, från Frostviken.
80. M743 Pung. Handsydd av garvat och vitt skinn i fem stycken. Från Ryfjället, Tärna förs.
Kan vara den pung som 1899 finns registrerad som 545 "pedvik vuossa, penningpung; sk. Af en 90-årig lappgumma i Tärna genom fröken Hanna Nordmark." Eller nr 546, mindre pung.
81. M5709 "Pung, av mörkbrunt läder med dragsko och lädersnören. Runt sidorna mässingkedjor, fästa vid gula, blå och bruna glaspärlor. Lappskt arbete".
Förutvarande ägare: Hemmansägare Jöns Johansson, Strömsund, Tåsjö, Brattbäcken.
Givare: Studernade Hans Wikström.
Historisk händelse, person eller ort med anknytning till föremålet: Nises Berbör, Sollefteå, Resele, Vingnäs.
82. M8913 Gehäng.
"Kuoddatak, bestående av föremål fästa i en en rund, genombruten, gul metallplatta.
Föremål: Knivslida av läder med två mässingringar i nedre änden. Nålhus av läder med hölje av ben. Höljet innehåller tre nålar samt tråd. I den nedre delen är fem mässingringar trädna genom öglor. Lädersnodd, delvis

- omvirad med tenntråd med mässingring, i vilken är fäst tre ändar, klädda med glaspärlor i grönt, gult, rött, blått, glasklart.
Inköpt av kyrkoherde A. Calleberg, Sorsele".
Inköpt i Semisjaur, Arvidsjaur, sn, aug. 1928.
83. M715 Slända. "Titni snaldi, slända af ben att använda vid trådens öfverspinnande med ten." (Ur föremålsförteckning 1899)
Samt skivor för tenntrådsdragning av utvalt hårt renhorn, med en mängd hål av varierande vidd.
Tennsaker man köpt kunde smältas ner och fick stelna som smala stänger. Stängerna drogs genom skivornas hål till en tenntråd. Tenntråden drogs genom finare och finare hål. Sedan spänns den runda eller tillplattade tenntråden runt en tunn sentråd.
84. 791 Tenntråd till broderi.
85. M8920 Tändsticksfodral , Tåltå-kåte
Tändsticksfodral i ben. Flättnösten m m. Årtal i botten: 1905. Årtal på fodralet: 1906. Initialerna P. L. B är skurna längs fodralet.
Brukningsort: Arjeplog, Semisjaur
Säljare till museet: Kyrkoherde A Calleberg, Sorsele.
86. M12415 "Tändsticksfodral av ben. Flättnöstrad dekoration. Det inskurna mönstret är ifyllt med rött lack(?)".

Några olösta gåtor

87. Saknar M-numrering. Märkt Nr 216(?)
Saknar ursprung och sammanhang. Är den samisk?
88. Mässingsked. Märkt No2. Men går inte att återfinna i några register.
Saknar sammanhang. Samisk?
89. M12418 Mässingsked.
"Sked: med kort skaft av mässing. Rikt dekorerad på bådasidorna och två stycken små ringar som sitter på var sida om skaftet. På insidan har skaftet ett räfflat stycke som satts på det ursprungliga skaftet. Detta stycke går ner ca 1 cm mot bladets mitt. Flättnöster påbladets insida + en bläckanteckning: Nr 3.
Härkomstuppgift saknas. Enligt äldre katalog: LK, men lappen går ej att finna".
90. M22396 Bandsked av ben med skuren dekor.
91. M10327 Kniv med slida
"Skaft av horn ornerat med flättnöster mm. Slida av fem vidhängande

- mässingsringar.
Härkomstuppgift saknas.
Enligt äldre katalog: LK, men går ej att finna.
92. M7030 Sked av horn.
93. M7069 Sked , Tjärve-piste, av horn.
Brukningsort: Malå, Almbo
Säljare till museet: P Olén.
94. M12417 ”Sked, av horn med päronformat skedblad och platt skaft. Liknar en samisk silversked både i form och dekor. Runt både skedbladets och skaftets kant uddkantsdekor. På skedbladets insida ett inristat hjärta ifyllt med flätmönsterdekor. På undersidan precis vid skaftfästet samma kantdekor som på insidan på ömse sidor om en ås-formad upphöjning. På undersidan KM 97. All dekor samt initialerna inristade med röd färg, albark(?)”.
95. M7052 ”Sked , Tjärve-piste av renhorn.
På baksidan, just där skaftet är innupet är en liten detalj utskuren. Några tecken är även inskurna på bladets utsida. För kvinnor enligt äldre katalog”.
Brännudden, Arvidsjaur sn, Lappland.
96. M7050 ”Sked , Tjärve-piste.
Hornsked. Gjord av renkorn, avsedd för män, käran-piste.
Brännudden, Arvidsjaur socken, Lappland”.
97. D388 Krage som på 1940-talet hittades invuxen i ett träd i Ramsele.
Deposition av Northe Naestie, Västernorrlands sameförening.
98. M10171 Hårprydnad.
”Tofsar, till hårflätor”, för samekvinna. ”Tofsarna av ullgarn i rött, grönt och gult, två av varje. Fästa å pärlband, upptill avslutade med flätade snoddar för fästandet i flätorna”.
Säljare till museet: Kyrkoherde G Bergfors, Örnsköldsvik, Gideå
99. M15297 Samisk vagga, Gierkomeh.
Gåva av fru Aina Grufman, Stockholm, dotter till distr. lantm. A.H.L. Andersson
100. M799 ”Seldon för ren
Seldon, av blå tennbroderad filt på brunt skinnunderlag. Avslitna gröna, blå och röda filtfransar. På ändarna sitta en läderögla och ett lädersnöre. På stycket hänger bitar ner, med en klocka på varje. På det långa stycket är fäst 3 klockor varav den största är försedd med lyrformiga figurer i relief. 5 st nedhängande lädersnören med frans.

101. Manlig körstav.
102. M3933 Kvinnlig körstav.
”Körkäpp: En lång träkäpp med hornförsedd knopp. Hornstyckerna, ett på vardera sidan, har suttit fast med sex spikar. Hornbitarna är dekorerade. Enligt äldre katalog: För kvinnor. Skaftet är urgröpt och fyllt med några slags stenar, då det skramlar”.
Enligt Åjtte, Svenskt Fjäll och Samemuseum i Jokkmokk, kunde staven även användas som friargåva.
Brukningsort: Jokkmokk Sirkas sameby.
Givare: K B
103. Silverkrage. Silverkrage , Silpa-kragen
Från liggaren:
”Silverkrage mycket gammal. Farmor i gården hade ärvt den av sin mor och nu hade änkan här ropat in den på en auktion. Dyliska kragar användes fordom vid bröllop och synnerligen högtidliga tillfällen. Det finns endast en dylik kvar nu från skogslapparna.”
Inköpt av änkan 1919.
Vid högtidliga tillfällen som bröllop, nattvardsgång och marknadsbesök bar kvinnorna en rikt dekorerad silverkrage.
Den bars innanför den v-ringade kolten. Silversmyckena har ofta en medeltida eller renässansmässig stilkarakter. De tillverkades på beställning av nordiska städernas guldsmeder för samernas räkning.
De medeltida anorna syns till exempel i den gotiska bokstaven M i Ave Mariamonogram. Samt i hängknappar och den gotiska bokstaven A på dessa.
104. M7580 Fingerring av förgyllt silver. ”Så kallad lappring”.
Stämplor: G.T.Ö, P, B6.

Litteraturltips och hänvisningar:

Tidspår 2004. Västernorrland sameland.
Om samisk närvaro i Ångermanland och Medelpad.
Västerbotten nr 1-4, 1977.
Samisk form och tradition, Hans Mårtensson, ICA 1999.
Tidskriften Samefolket nr 11-12 2007.
Tärna, förvandlad bygd. Olov Isaksson, Lars bergström. LT 1975.
Fjällfolk, livsformer och kulturprocesser I Tärna socken under 1800- och 1900-talen. Per Moritz. Umeå 1990.
Västerbottenslapparna, Sigrid Drake. Umeå 1979.
Nordiska museets utställningskatalog Sápmi. 2007.
Sápmi förr och nu – samernas liv under 60 år. Bert Persson. Luleå 2008.
Så länge vi har marker. Lennart Lundmark. Falun 1998.
Samedräkter I Sverige. Susanna Jannok Porsbo. Åjtte Svenskt Fjäll och Samemuseum, Jokkmokk 1989.
Same och lapp – I tid och otid. Helena Carrlsson. Skellefteå 2006.

På Internet:

Samisk utställning och katalog samt material för lärare;
www.nordiskamuseet.se
Samiskt informationscentrum. www.samer.se
Introkurs om samer. www.saami.info
Sametinget. www.sametinget.se
Samernas riksförbund. www.sapmi.se
Sameättnam. www.sameatnam.se
www.samefolket.se
www.sameradion.org
www.vhjojk.se

Bg 426



 **murberget**
Länsmuseet Västernorrland

Murberget, Länsmuseet Västernorrland, Box 34, 871 21 Härnösand. tel 0611-886 00, fax 0611-187 30, hej@murberget.se